

**ЧАНБАЪҲОИ НАЗАРИЯВИИ БАЛАНДБАРДОРИИ ФОИДА ДАР КОРХОНАҲОИ
ИСТЕҲСОЛӢ**

Сафарзода Г.Г. аспирант, ДДОТ ба номи С. Айни.

Калидвожаҳо: корхона, фоида, соҳибкорӣ, молия, бучет, банақшагирӣ, навоарӣ, истеҳсолот, персонал, ҳавасмандгардонӣ, самаранокӣ, захираҳои иқтисодӣ, хароҷотҳои истеҳсолӣ, хатар.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ мақсади ҳар як соҳибкор ва субъекти хоҷагидорие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ даст мезанад, ин пеш аз ҳама, қонеъ гардонидани талаботи аҳоли ва оқилона истифода бурдани захираҳои иқтисодии молиявӣ гирифтани фоидаи максималӣ мебошад. Иқтисодчии фаронсавӣ Андре Бабо менависад: “Бар фоида кор кардан ифтихор аст- бар зарар шармандагӣ. Ҳар як корхонаи саноатӣ уҳдадор аст, ки дефитситро бартараф намуда, фоидаро баланд бардорад”¹

Аз нуқтаи назарияи воқеӣ ё объективӣ ба вучудоии фоида аз як қатор омилҳои берунӣ, ки ба он алоқаманд аст, вобастагӣ дорад ва фоида дар натиҷаи номувозинати вазъи бозор тағир меёбад². Масалан ба дилхоҳ намуди мол талабот зиёд шавад нархи он меафзояд, ки ин зиёдшавӣ аз таъсири ягон омили истеҳсолот вобаста нест ва дар натиҷаи афзоиши ҳаҷми фурӯш фоида меафзояд ва ё баръакс талабот набошад хароҷот зиёд мегардад. Дар кадом вазъ фоида ба вучуд меояд ё хароҷот аз вазъи таъғирёбии бозор вобастагӣ дорад.

Аз нуқтаи назария субъективӣ бошад, асоси бавучудоии фоида аз “маҳорати соҳибкор” (агар маҳорати менечер гӯем ҳам хато намекунем) вобаста аст. Дар ин маврид чунин гуфтан мумкин аст, ки Ж.Б. Сей дар муқоиса бо Адам Смит як қадам ба пеш аст, чунки Сей қисми фоидае ки дар ихтиёри соҳибкор аст, ин натиҷаи фаъолият, маҳорат, усулҳои идоракунию роҳбарӣ ва ҳавасмандии ҳуди соҳибкор мебошад.

А. Маршал фоидаро маҷмӯи даромадҳои соҳибкор аз омилҳои истеҳсолот медонист³. Й.А.Шумпетер бошад асоси назарияи фоидаро дар навоарӣ мебинад⁴. Ба ақидаи ин олими иқтисодӣ натиҷаи фаъолияти соҳибкорӣ аз дастовардҳои илмию техники ва ноу-хау, инчунин аз навоарихҳои ҷадид вобаста мебошад.

Одатан, барои муайян кардани арзиши аслии маҳсулот хароҷоти истеҳсолӣ ва музди меҳнатро ҳисоб карда, молро ба бозор пешниҳод мекунанд, аммо пас аз фурӯш фоида ба даст намеояд. Фоида ҳамон вақт ба даст оварда мешавад, ки маҳорат ва малакаи соҳибкор оқилона ва дуруст ба роҳ монда шуда бошад. Яъне ҳамон назарияҳои наво, ки дар истеҳсолот қорӣ намуда таваккалҳои пешбинишударо бар ӯҳдаи худ мегирад.

Қисме аз олимони, фоидаро дар замони муосир фаъолияти монополистӣ медонистанд. Тарафдорони ин назария Х.Чемберлен, М. Жид, Д. Робинсон, Д. Гелбрейт буданд⁵. Фоидае, ки дар он намуди фаъолият монополия зоҳир мешавад, яъне молистеҳсолкунанда монополист аст, ба маҳсулоти он доим талабот ҳаст ва фоида бетағйир меконад.⁶ К.Р. Макконел ва С.А. Брю фоидаро ҳаракатдихандаи иқтисодӣ ва рушди ҷамъияти капиталистӣ меҳисобиданд⁷.

Мураккабии муайян намудани мафҳум ва тавсифи фоида тадқиқотчиёни ин масъаларо водор месозад, ки ба ҳар як тағрифи пешомада тафсири нав илова намоянд. Фоида – ин афзоиши активҳои соф дар муддати муайян ва ё афзоиши даромад нисбати хароҷот мебошад.⁸

Дар шароити иқтисоди бозорӣ фоида натиҷаи фаъолияти истеҳсолӣ ва тиҷоратии корхона ба ҳисоб меравад, ки ташаккули он барои фаъолияти минбаъдаи корхона сахм мегузорад. Моҳияти фоида аз нуқтаи назари иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва идоракуни шарҳ дода мешавад.

1) Аз нуқтаи назари иқтисодӣ:

- фоида натиҷаи мусбӣ фарқи даромади пулии корхона ва хароҷоти он мебошад.
- фоида арзиши иловашудае мебошад, ки пас аз фурӯши мол ва хизматрасонии истеҳсолшудаи корхона ба даст меояд.
- фоида натиҷаи фаъолияти молиявии корхона ба ҳисоб меравад.

2) Аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ:

- фоида, даромади шахсии соҳибкор ба ҳисоб меравад, ки аз гардиши сармояаш ба даст овардааст.
- фоида яке аз манбаҳои асосии андозбандӣ, сарчашмаи даромади бучети давлатӣ ҳисобида мешавад.
- фоида бозоргирӣ ва пардохтпазирии корхонаро дар бозор муайян менамояд.

¹ Андре Бабо “Прибыль” перевод на русском М. 1997

² Блауг М. Теория прибыли

³ Маршалл А. Принципы политической экономии. М.: Прогресс, 1984. Стр.249

⁴ Й.А. Шумпетер. Теория экономического развития, 1919. Перевод на русском М.:1982г. стр 281

⁵ Выгодский С. Л. История экономических учений. – М. : Издат. “Мысль”, 1965. -80с.

⁶ Самуэльсон П. Экономика. –М.: НПО “Алгон”, 1997. Т2.- 247с.

⁷ Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. –М.: Республика, 1995. -321с.

⁸ Шаропов Ф.Р. «Менечменти тиҷоратӣ» Д.2005, сах. 85.

3) Аз нуқтаи назари идоракуни ғоида объекти асосии идоракунии ғайрии корхона ва оқилонаю самаранок истифодабарии захираҳои иқтисодию молиявӣ ба ҳисоб меравад. Барои ташкил ва ба даст овардани нишондиҳандаҳои мусбии ғайрии дар идоракуни афзоиши ғоида хеле муҳим мебошад.

Ғоида ҳамчун объекти идоракуни пеш аз ҳама ба таҳлили ғайрии молиявии корхона, банақшагири, пешгӯӣ, тарҳрезии лоиҳаҳо, навоарӣ, усулҳои омӯзиши идоракуни, истифодаи таҷрибаи пешқадам инчунин нишондиҳандаи асосии самаранокӣ ғайрии корхона ба ҳисоб меравад. Таҳлили нишондиҳандаҳои ғоида имкон медиҳад, ки ахбороти дақиқ оиди вазъии молиявии корхона гирифта шавад. Ғоида асоси рушди ғайрии корхона, васеъ намудани доираи истеҳсолот ва роҳҳои ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ доштаро ба соҳибкор имкон медиҳад. Маҳз ғоида сарчашмаи асосии ташаккули фондҳои асосии ғайриистеҳсоли, такмил додани нерӯи зеҳнии кормандони корхона, ҷорӣ наамудани техникаю технологияи нав дар истеҳсолот ва ноил шудан ба дастовардҳои илмӣ-техникӣ мебошад.

Гузариши корхонаҳо ба иқтисодиёти бозорӣ аҳамияти нишондиҳандаи ғоидаро муҳим арзёби мекунад, зеро рақобати комил аз корхона на танҳо гирифтани ғоидаро дар давраи муайян, балки ба даст овардани ҳаҷми максималии онро дар давраҳои оянда талаб мекунад. Барои ин бояд роҳҳои истифодаи самаранокӣ истеҳсолот ба роҳ монда шавад.⁹

Яке аз сарчашмаҳои васеъ кардани доираи истеҳсолоту тақрирестехсоли корхонаҳо воситаҳои қарзии бонкҳо ба шумор меравад. Ҳар як корхонаи истеҳсоли барои пешбурди ғайрии истеҳсолиаш аз воситаҳои пулии бонкҳо ба ҳайси қарз истифода менамояд, вале агар ҳаҷми ғоида зиёд гардад, захираҳои молиявии корхона меафзояд ва ниёз ба воситаҳои қарзии бонкӣ намеронад. Дар ҳоле, ки корхонаҳои истеҳсоли барои зиёд шудани ҳаҷми ғоида кӯшиш ба харҷ медиҳанд, бояд як қатор омилҳои таъсиррасонро паси сар намоянд, ки онҳо дар навбати худ ба дохиливу берунӣ ҷудо мешаванд:

I.Омили дохилӣ, ки аз ғайрии корхона вобаста аст: ҳаҷми даромади умумӣ; андозаи хароҷотҳои корхона; ҳосилнокии меҳнати кормандон; ҳаҷм; таркиб ва суръати гардиши молҳо; мавҷудияти воситаҳои гардони худии корхона; истифодаи самаранокӣ воситаҳои асосӣ ва ғайра мебошанд.

II.Омили берунӣ, ки аз ғайрии корхона вобаста нест: вазъии сиёсии мамлакат; вазъии иқтисодӣ; ҳолати демографӣ; вазъии бозори истеъмолӣ; суръати тавррӯми пул; андозаи ғоизи қарз ва ғайра мебошанд.

Натиҷаи инкишофу тавлиди ғоида таҳлил ва тақсими он дар доираи корхонаҳои бузург гувоҳи он аст, ки ташаккули ғоида хело бисёрҷабҳа ва мураккаб аст. Ғоида омилҳои асосии баланд бардоштани ҳавасмандии коргарон, сарчашмаи захираҳои молиявӣ барои рушди корхона ва манбаи бахши даромади буҷети давлатӣ ба ҳисоб меравад.¹⁰

Мадди назар доштан зарур аст, ки дар иқтисоди бозорӣ тақсимои ғоидаи корхонаҳо амалан муаммои илмӣ – назариявӣ буда наметавонад, чунки ғоида натиҷаи ғайрии худии корхона буда, пурра ба вай тааллуқ дорад, яъне тақсимои ғоида аз берун нишон дода намешавад, вайро танҳо маъмурият, шӯрои идоравӣ ва менечерҳои худии корхона дар ихтиёрдоранд.

Тақсимои ғоида дар корхонаҳои хусусӣ, ширкатҳои саҳҳомӣ, корхонаҳои давлатӣ ва ё корхонаҳои мавқеи монополий дошта аз ҳамдигар фарқдоранд, зеро ҳаҷми ғоидаи онҳо гуногун аст. Қайд кардан ба маврид аст, ки корхонаҳои ғоидаи начандон баландро соҳибшаванда тақсимои онро мувофиқи зарурати ногузири самаранокӣ ғайрият ба роҳ менамояд, аммо дар корхонаҳое ки дорои мавқеи монополианд, метавонанд аз ҳисоби ғоидаи бадастомада техникаю технологияи навро дар истеҳсолоташон ворид намоянд ва дар натиҷа мавқеи худро дар бозор боз ҳам устувор намуда, ҳаҷми ғоидаро бештар намоянд.

Дар натиҷаи афзоиш ёфтани ғоидаи корхонаҳо вазъии моддӣ ва иҷтимоии кормандон хуб гардида, онҳоро ба ғайрии пурмаҳсул равона месозад. Аз тарафи дигар барои аҳолии мамлакат ва минтақа ҷойҳои кории нав ташкил менамояд. Дар шароити имрӯзаи ҶТ таъсиси корхонаҳои саноатӣ яке аз ҳадафҳои стратегии мамлакат ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ мухтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 26-уми декабри соли 2018 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: “Дар натиҷаи тадбирҳои амалинамудаи Ҳукумати мамлакат дар се соли охир ҳиссаи соҳаи саноат дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ аз 15,2% то 17,3% афзоиш ёфт. Дар робита ба ин ва бо дарназардошти аҳамияти соҳаи саноат дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва таъсиси ҷойҳои корӣ пешниҳод менамоям, ки саноатикунони босуръати кишвар ҳадафи ҷоруми миллӣ эълон карда шавад.

Аз рӯи мушоҳидаҳо ғоида ҳамчун категорияи марказии иқтисоди бозорӣ баромад мекунад. Аз таҳлилҳои матраҳшуда бармеояд, ки ҳар чӣ қадар ғоидаи корхона зиёд бошад, ҳамон қадар диққати сармоягузoron ва бозоргирии дороиҳои молиявии корхона дар бозори молиявӣ меафзояд, агар дар ғайрии соибкорӣ таваккал ё хатар бештар дида шавад, сармоягузoron ба он намуди ғайрият кам чалб мегарданд, зеро хатари пас нагирифтани маблағи сармоягузор зиёд мегардад.

Афзоиши барзиёди ғоида боиси он мегардад, ки корхона дар бозор мавқеи монополиро ишғол намуда, ғоидаи монополий ба даст меорад. Аммо ногуфта намонад, ки натиҷаи ғоиданокии ғоидаи

⁹ А.Д.Шеремет ва М.К. Баканов. Теория экономического анализа

¹⁰ Бабо А. Прибыль. Пер. с фран. – М.: АО изд. Группа «Прогресс», «Универс», 1993. 105с.

монополии корхона таҳлили дақиқро тақозо менамояд, зеро сиёсати давлатӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ намегузарад, ки монополия муддати дароз ҳукмфармо бошад.

Нақши Ҷоида бо иҷрои чунин вазифаҳои асосӣ инъикос меёбад: баҳодихӣ, ҳавасмандӣ, ва тақсимоӣ.

Бо тавсифи натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ вазъи молиявии корхона баҳо дода мешавад. Афзоиши Ҷоида имкониятҳои самаранокро дар фаъолияти корхона дарҷ мекунад (яъне сифату миқдори маҳсулоти истеҳсолшуда, хароҷоти арзиши асли, қувваҳои истеҳсолоткунандаю муносибатҳои истеҳсолӣ, ташкил ва усулҳои идоракунии ва дигар сарчашмаҳо).

Ба ақидаи В. Кодатский¹¹ вазифаи баҳодихӣ дар замони муосир номақбул аст. Дар мадди аввал, Ҷоида метавонад ба омилҳое, ки ба корхона вобаста нест кам ё зиёд шавад. Масалан, таъғири нархгузорӣ ба дилхоҳ намуди маҳсулот аз тарафи давлат, таъсири табиат, иқлим, вазъи географӣ, нақлиёт ва дигар шароити техникӣ. Баъдан, ноустувории иқтисодии молистеҳсолкунанда дар ҷой доштани монополия, ки боиси ғалат нишон додани даромади соф мегардад, чунки дар натиҷаи зиёд намудани ҳаҷми нархҳо Ҷоида ба даст омадааст.¹²

Омилҳое ки дар боло қайд карда шуд, на танҳо барои зиёд шудани ҳаҷми Ҷоида, балки ба поён рафтани ҳаҷми он низ таъсир мерасонад. Аз ҷумла, сиёсати саҳти давлатӣ барои мӯътадили нархҳо ва таъсиррасонӣ ба фаъолияти монополии корхонаҳо.

Вазифаи ҳавасмандкунии Ҷоида на танҳо ба фаъолияти соҳибкор рӯҳан таъсир мерасонад, балки барои такмил додани фаъолияти минбаъда, ҳавасманд намудани кормандону роҳбарон, инчунин тақсим ва истифодаи он ба дигар самтҳо низ таъсири худро мерасонад. Агар аз як тараф Ҷоида барои баланд бардоштани обрӯю эътибори корхона дар бозор бошад, аз тарафи дигар барои ҷорӣ намудани навоариҳо дар истеҳсолот нақш ва мақоми асосӣ дорад.

Дар натиҷаи баланд шудани Ҷоида базаи моддию техникӣ ва шароити кори кохона бехтар гардида, вазъи моддии коргарони он низ баланд мегардад ва онҳоро ба меҳнати пурмаҳсулу босифат равона месозад. “Моҳияти ҳар як бизнес – персонал, маҳсулот, Ҷоида аст. Агар шумо дар банди аввал мушкӣ дошта бошед, ду банди дигарро фаромӯш созед”¹³.

Вазифаи тақсимоӣ бошад дар он зохир мегардад, ки дар ҳолати самаранок ва одилона тақсим намудани Ҷоида боиси таъмини манфиатҳои ҷамъиятӣ (андозҳо), корхона (Ҷоидаи соф) ва коргарони алоҳида (музди меҳнат, дивидент) мегардад.

Нақши Ҷоида дар ҳама самтҳои ташкили фаъолият дида мешавад, аз ҷумла:

✓ молиявӣ- Ҷоида ин нишондиҳандаи калидӣ мебошад, ки аз натиҷаи ташкили истифодаи захираҳои моддӣ, меҳнатӣ ба даст меояд ва дороиҳои корхонаро зиёд месозад;

✓ идоракунии- Ҷоида сифати фаъолияти идоракунии ва дурустии қарорҳои қабулшударо нишон медиҳад;

✓ ташкилӣ- динамикаи мусбии Ҷоида аз сатҳи фаъолияти корхона шаҳодат медиҳад, ки натиҷаи самаранокӣ унсурҳои ба ҳам алоқаманди сохторҳои онро нишон медиҳад;

✓ истеҳсолӣ- барои ноил шудан ба натиҷаҳои назаррас бояд пеш аз ҳама рафти истеҳсолот тавре ба роҳ монда шавад, ки дар байни вақти истеҳсолӣ танаффус нашавад, сифати маҳсулот назорат карда шавад, яъне дар ин ҳолат Ҷоида индикатор (нишондиҳандаи суръати истеҳсолӣ) барои самаранокӣ кор дар корхона ба ҳисоб меравад;

✓ рушди ташкилӣ- бо афзоиши ҳаҷми Ҷоида базаи молиявии корхона мустаҳкам мегардад, ки барои рушди минбаъдаи фаъолияти корхона замина мегузорад. Аз ҷумла, барои сармоягузорӣ намудан, модернизатсияи базаи истеҳсолӣ (азнавкунии дастгоҳҳои истеҳсолӣ), тайёр намудани кормандони касбӣ, мучаҳҳаз намудани истеҳсолот бо технологияҳои муосир, автоматикунории меҳнати дастӣ ва ғ;

✓ низоми назорат ва баҳисобгирӣ- таҳлили доимии даромаду хароҷотҳои корхона, ҳама намудҳои Ҷоида, баҳодихии омилҳои дохилӣ берунӣ, ки ба динамикаи таъғирёбии нишондиҳандаҳои молиявӣ аз ҷумла Ҷоида.

Ҳамин тариқ, моҳияти Ҷоида дар он аст, ки натиҷаи молиявии фаъолияти корхонаро дар давраҳои гуногун бо муқоиса аз давраҳои пештара нишон медиҳад.

Барои афзоишу ташаккули Ҷоида се омилҳои асосӣ таъсир мерасонад: арзиши аслии маҳсулот, ҳаҷми фурӯш ва дараҷаи нархҳои дар бозор.

Аз ҳама муҳимтаринаш арзиши аслии маҳсулот ба ҳисоб меравад, чунки агар арзиши аслии маҳсулот паст бошад, пас маҳсулотро бо нархи дастрас ба истеъмолкунандагон пешниҳод намудан мумкин аст. Роҳҳои кам кардани арзиши аслии маҳсулот- ин ҷорӣ намудани технологияҳои нав дар истеҳсолот, оқилона истифода бурдани захираҳои иқтисодӣ ва молиявӣ, кам кардани хароҷотҳои истеҳсолӣ, сарфаи вақти дар мол таҷассумёфта, истифодаи таҷрибаи маҳсулноқ ва ғайра мебошад. Афзоиши ҳаҷми истеҳсоли мому маҳсулот ва хизматрасонӣ бо кам кардани хароҷот аз воҳиди маҳсулот боиси ба даст омадани Ҷоида мегардад. Он хароҷотҳое бояд кам карда шаванд, ки ба паст шудани сифати маҳсулот таъсир нарасонанд. Бо ин амал мо метавонем бо рақибони худ дар бозор рақобат намуда мавқеи худро дар бозор пайдо намоем, яъне истеъмолкунандаи маҳсулоти худро бештар созем. Дар вақти рақобати комил ду нишондиҳанда ба назар гирифта мешавад: яқум сифати маҳсулот; дуҷум нархи он.

¹¹Кодацкий В.П. Затраты и прибыль. Экономист. 1995, №7. - С.79.

¹² Кодацкий В.П. Прибыль. - М.: Финансы, Юнити, 2000, - 453с.

¹³ Иқтибос аз гуфтаҳои Ли Яккока. Автобиография Карьера менеджера

Дар баробари моҳияти иқтисодӣ доштани фоида дар давлат нақши иҷтимоӣ низ дорад. Он қисми фоидаи корхона, ки ба бюджет пардохт мешавад, мувофиқи як қатор барномаҳои давлатии ҳифзи иҷтимоӣ ба ниёзмандон равона мегардад. Ба монанди фонди хайриявӣ барои камбизоатону ниёзмандон, маблағгузорӣ ба соҳаи тандурустӣ ва маориф, ки дастгириву такмили ин бахшҳо сатҳи солимӣ ва нерӯи зеҳнии аҳолиро беҳтар мегардонад. Чӣ тавре, ки Пешвои миллат, асосгузори сулҳу ваҳдат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуданд: “ Дастгирии иҷтимоии аҳоли аз ҷониби давлат бо кӯшиши таъмини самараноки фаъолият дар ин самт ташкил карда шудааст. Хамаи чорабиниҳои, ки то ҳол дар мавриди ислоҳоти иқтисодӣ амалӣ шуда истодаанд, пеш аз ҳама ба иҷтимоӣ нигаронида шудаанд. Дар оянда низ бо роҳи рушди устувори иқтисодӣ ва имкониятҳои молиявии кишвар вазъи соҳаҳои иҷтимоии кишвар беҳтар мегардад”¹⁴

Фоида ин механизми асосии муҳофизаткунандаи корхона аз муфлисшавӣ мебошад. Нишондиҳандаҳои натиҷаи молиявии корхона фаъолияти самаранокии ҳамаи самтҳои инъикос мекунад: аз ҷумла ҳаҷми истехсолу, фуруш, таъминот, молия ва сармоягузорӣ. Ин самтҳо барои рушди фаъолияти иқтисодии корхона муҳим буда, барои мустаҳкам кардани муносибати тиҷоратӣ замина мегузорад. Фаъолияти соҳибкорӣ дар асоси таваккал ва хатар ба роҳ монда мешавад. Хусусияти таваккалона доштани фаъолияти соҳибкорӣ муҳимияти онро ба вучуд меорад, ки мушкилиҳои дар бизнес мавҷудбударо безарар гардонид, бартараф намоянд. Барои беҳатарии иқтисодӣ фоидаи корхона кафолат шуда метавонад. Афзоиши фоида сиёсати молиявии корхонаро мустаҳкам менамояд, зеро омили асосии таъминкунандаи беҳатарии иқтисодии фаъолияти хоҷагидорӣ ба ҳисоб меравад.

Дар шароити муносири хоҷагидорӣ беҳатарии иқтисодӣ бояд ба хатари пешомада мустаҳкам бошад. Дар ҳолати рӯ ба рӯ шудан онро пӯшонидан мумкин аст, агар захираҳои молиявии корхона зиёд бошад. Сарчашмаи захираи молиявии корхона бошад, ин афзоиши фоида ба ҳисоб меравад. Вобаста ба ин идоракунии фоида дар баробари нигоҳдорӣ ва муҳофизати ахборот ба беҳатарии иқтисодии корхона равона карда шудааст. Ин амал онро тақозо мекунад, ки дар шароити муосир низоми идоракунии, аз ҷумла низоми идоракунии фоида тавре ба роҳ монда шавад, ки дар ҳар як марҳилаи идоракунии ҳавфу хатари он ошкор ва бартараф карда шавад.

Ба ақидаи В.К. Сенчагова яке аз далелҳои ноилшавӣ ба беҳатарии иқтисодӣ ин таъмини мустаҳкилияти молиявӣ барои пойдоршавии корхона ба ҳисоб меравад.¹⁵

В. А. Богомолов ба он ақида аст, ки далели асосии таъмини беҳатарии иқтисодӣ мутаносубии молиявӣ (равновесие) даромадноки, пардохтпазирӣ ва хатари фаъолияти хоҷагидорӣ мебошад, яъне беҳатарии молиявӣ таъминкунандаи асосии беҳатарии иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.¹⁶

Ба сифати механизми таъминкунандаи беҳатарии иқтисодии корхона С.О. Арефев минимизатсияи хароҷот дар корхона, мувофиқакунонии навоариҳо ва паҳнсозии онҳо дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва зерсоҳторҳои бозор медонад.¹⁷

Аз ин гуфтаҳо ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки афзоиши мутлақо (абсолютно) фоида ё таносуби захираҳои сарфшуда ба ҳайси натиҷаи беҳатарии иқтисодии корхона мебошад. Ба ақидаи О.В. Арефев ва Т.Б. Кузенко фоида ва беҳатарӣ ба ҳам алқаманданд.

Ҳамин тавр, фоидаи бадастомада натиҷаи ниҳони фаъолияти корхона аз реализатсия ба ҳисоб меравад. Фоида агар аз як тараф ҳамчун механизми дохилии корхона бошад, аз тарафи дигар алоқаи субъектони берунӣ ба шумор меравад.

Ҳамин тавр, ба ҷунин ақида омадан мумкин аст, ки фоида дар рушди иқтисодӣ мавқеи дучониба дорад. Яъне мавҷудияти ҳаҷми зиёди он боиси рушду самаравӣ мусбӣ ва аз тарафи дигар ноаён ё набудани он боиси норасоӣ, муфлисшавӣ ва бӯҳрон мегардад.

Бо ҳулосаи том метавон гуфт, ки аз нуқтаи назари модӣ фоида маблағи пулие мебошад, ки талаботи ҷисмонии инсонро қонеъ мегардонад ва аз нуқтаи назари маънавӣ- руҳӣ маблағи пулие, ки ба инсон мустаҳкилияти молиявӣ муҳайё мекунад.

Адабиёт

1. А.Д.Шеремет ва М.К. Баканов. Теория экономического анализа
2. Андре Бабо “Прибыль” перевод на русском М. 1997
3. Арефьев С.О. Прибыль как элемент экономической безопасности предприятия/ С. О. Арефьев// Бизнес информ. 2009 №2 (3). Стр 88-91
4. Бабо А. Прибыль. Пер. с фран. – М.: АО изд. Группа «Прогресс», « Универс», 1993. 105с.
5. Блауг М. Теория прибыли
6. Выгодский С. Л. История экономических учений. – М.: Издат. “Мысль”, 1965. -80с.
7. Й.А. Шумпетер. Теория экономического развития, 1919. Перевод на русском М.: 1982г.стр 281
8. Иқтибос аз гуфтаҳои Ли Якокка. Автобиография Карьера менеджера

¹⁴ Э.Раҳмон, Дастовардҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ дар 25 соли истиқлолияти давлатӣ.

¹⁵ Международный бухгалтерский учет. 2013, Роль прибыли в обеспечении экономической безопасности предприятия: направления совершенствования бухгалтерского учета для целей управления. Е.П. Боримская, И. А. Панченко.

¹⁷ Арефьев С.О. Прибыль как элемент экономической безопасности предприятия/ С. О. Арефьев// Бизнес информ. 2009 №2 (3). Стр 88-91

9. Кодацкий В.П. Затраты и прибыль. Экономист. 1995, №7. – С.79.
10. Кодацкий В.П. Прибыль. – М.: Финансы, Юнити, 2000, - 453с.
11. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. –М.: Республика, 1995. -321с.
12. Маршалл А. Принципы политической экономии. М.: Прогресс, 1984. Стр.249
13. Международный бухгалтерский учет. 2013, Роль прибыли в обеспечении экономической безопасности предприятия: направления усовершенствования бухгалтерского учета для целей управления. Е.П. Боримская, И. А. Панченко.
14. Самуэльсон П. Экономика. –М.: НПО “Алгон”, 1997. Т2.- 247с.
15. Шаропов Ф.Р. «Менеҷменти тиҷоратӣ» Д.2005, сах. 85.
16. Э.Рахмон, Дастовардҳои рушди иқтисодӣ дар 25 соли истиқлолияти давлатӣ.

АННОТАЦИЯ
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРИБЫЛИ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЯХ

Прибыль и инновация не могут присутствовать друг без друга. Так как полученная прибыль финансируется для инновационного проекта и внедрению инновацией. Сущность прибыли отражается не только в его экономической но и социальной стороны. Его повышение способствует увеличению государственного бюджета и государство дает пособие нуждающимся слоям общества, способствуя снижению уровня бедности.

ANNOTATION
THEORETICAL SIDES OF THE PROFIT ADVANCEMENT IN ECONOMICAL FACTORIES

Profit and innovation are inseparable. Because the gained profit can be used for financing innovational projects, while innovation increases the factory's profits. Besides having economical, the profit has social essence nature too. With the risk of the state budget, governmental financial support to the low class of the community increases and the poverty rate decreases.

Keywords: *factory, profit, employment, finances, budget, planning, innovation, production, personal, encouragement, efficacy, economical resources, production costs.*